

ადამიანის ღირსების დაცვა მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფისას ძველ ქართულ სამართალში

ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის გარდა, პატივი და ღირსება ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფასეულობას წარმოადგენს. პატივისა და ღირსების ხელყოფა შესაძლებელია ცილისწამებით და შეურაცხყოფით. თავის მხრივ შეურაცხყოფა შეიძლება იყოს ჩადენილი მოქმედებით, ან იყოს სიტყვიერი. კვლევის საგანია ძველ ქართულ სამართალში მოქმედებით განხორციელებული შეურაცხყოფის, როგორც ადამიანის ღირსების შემლახავი ქმედებების შესწავლა. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებული ტერმინების ცნების დაზუსტება საშუალებას იძლევა წარმოჩინდეს რა სახის ქმედებები ითვლებოდა შეურაცხყოფად. ძველ ქართულ სამართალში სიტყვიერი შეურაცხყოფის გამოსახატავად დამკვიდრებული იყო ტერმინი „გინება“. რაც შეეხება მოქმედებით ჩადენილ შეურაცხყოფას, სამართლის ძეგლებში „შეურაცხყოფის“ გარდა გამოყენებულია ტერმინები „შერცხვენა“, „გაუპატიობა“, „უპატიობა“. შეურაცხყოფისათვის პასუხისმგებლობის ფაქტს ხშირად ადასტურებს კანონმდებლის მიერ დაწესებული და სასამართლოს მიერ გამოყენებული სასჯელი „საუპატიო“. ცემისთვის, ან ზოგიერთი სახის ჯანმრთელობის დაზიანებისთვის სანქციად საუპატიოს განსაზღვრა გვაძლევს საშუალებას ვიმსჯელოთ, რომ ძველ ქართულ სამართალში აღნიშნული ქმედებები ასევე შეურაცხყოფად ითვლებოდა.

მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფის სახეები და ფორმები მრავალგვარი იყო და აქედან გამომდინარე პირობითად შეიძლება მათი დაყოფა რამდენიმე ჯგუფად. ქმედებები, რომლებიც უშუალოდ პირის ღირსების დამცირებისკენ არის მიმართული. მაგალითად, წვერის მოჭრა, მოგლეჯვა, შებოჭვა, აბჯარის აყრა, დაჯაბნა. ცალკე შეიძლება გამოიყოს თავდასხმისას ჩადენილი შეურაცხყოფა, ჯანმრთელობისთვის მიყენებული ზიანი, როგორც პირის პატივის წინააღმდეგ მიმართული ქმედება, ოჯახის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებები. ამავე დროს ძველი ქართული სამართლის ძეგლებში და სასამართლო განჩინებებში გვხვდება მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფის სხვა შემთხვევებიც.

მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფისთვის სასჯელად უმეტესად სისხლის ფასი და საუპატიო იყო განსაზღვრული. რამდენად მნიშვნელოვანია და ფასეულია სამართლებრივი სიკეთის დაცვა, ეს ჩადენილი ქმედებისთვის დაწესებულ სასჯელში პოვებს ასახვას. ძველ ქართულ სამართალში მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფისთვის დადგენილი სანქციები უმეტესად უთანაბრდებოდა ადამიანის სიცოცხლის, ან ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებისთვის განსაზღვრულ სასჯელებს.

საკვანძო სიტყვები: ღირსება, პატივი, შეურაცხყოფა, შერცხვენა, უპატიობა, საუპატიო.

1. შესავალი

ძველ ქართულ სამართალში ტერმინი „შეურაცხყოფა“ ადამიანის ღირსების და პატივის ხელყოფის გარდა სხვა მნიშვნელობითაც გამოიყენებოდა. წყაროებიდან დასტურდება, რომ დადგენილი წესების, ნორმების დარღვევა შეურაცხყოფას ნიშნავდა.¹ თავის მხრივ ადამიანის

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ასისტენტ-პროფესორი, სამართლის დოქტორი.

¹ მირონის კურთხევაში (XIII ს) მითითებულია, რომ არჩილ მეფის დადგენილ და ქართლის კათალიკოზის მიქაელის მიერ დამტკიცებულ განაჩენის შეურაცხყოფა ეკლესიისაგან მოკვეთით და განპატივებით

ღირსების და პატივის შემლახველი მოქმედების გამოსახატავად „შეურაცხყოფის“ გარდა სამართლის ძეგლებში სხვა ტერმინებიც გვხვდება, მაგალითად, „შერცხვენა“, „გაუპატივება“, „უპატიობა“.² უპატიობიდან ნაწარმოები ტერმინი „სუპატიო“ დაგვეხმარება მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფის შემთხვევების წარმოსაჩენად. საუპატიო შეურაცხყოფისთვის დანესებული სასჯელი იყო³, რაც ქონებრივი საზღურის გადახდაში გამოიხატებოდა და მისი მოცულობა ისევე როგორც სისხლის ფასი პირის სოციალურ სტატუსზე იყო დამოკიდებული. კანონმდებლის მიერ და სასამართლო განჩინებებში სანქციად საუპატიოს დანესება მოგვცემს საშუალებას, რომ კონკრეტული ქმედება პატივის წინააღმდეგ ჩადენილ ქმედებათ ჩავთვალოთ.

ადამიანის ღირსების ხელყოფა შესაძლებელია განხორცილდეს სიტყვიერად, ან მოქმედებით. ძველ ქართულ სამართალში სიტყვიერ შეურაცხყოფას გამოხატავდა ტერმინი „გინება“, ხოლო „უპატიობაში“ მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფა მოიაზრებოდა (კათალიკოზთა სამართლის მე-17 მუხლი,⁴ ლევან დადიანის სიგელი (XVIII),⁵ ვაჰანის ქვაბთა განგება (XIII ს).⁶

კვლევის მიზანია წარმოაჩინოს რამდენად იყო დაცული ადამიანის ღირსება და პატივი ძველ ქართულ სამართალში, რა სახის მოქმედებები აღიქმებოდა მოქმედებით ჩადენილ შეურაცხყოფად, რა სახის სასჯელები გამოიყენებოდა და შესაბამისად რამდენად მკაცრად ისჯებოდა ადამიანისადმი „უპატიო“ მოპყრობა.

2. ადამიანის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებები

ძველი ქართული სამართალით გათვალისწინებულია ისეთი ქმედებების დასჯადობა, რომლებიც ადამიანის პატივისა და ღირსების გარდა სხვა სამართლებრივ სიკეთესაც ხელყოფენ. ამავე დროს არის ისეთი ნორმები, რომლებიც უშუალოდ მოქმედებით ჩადენილი

ისჯებოდა. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს), თბ., 1965, 49.

² გაუპატივება – გავხდი უპატიოდ. ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 276. უპატიო, უპატიური – პატივ ახდილი, უშეუსაბამო, უკადრისი. უპატიოდ, უპატიურად – პატივის ახდით, უმართებულოდ. უპატიობა, უპატიურება – პატივის ახდა, ბაიბრუოება. ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 1264. უპატიური – პატივ წარწყმედილი. სულხნ-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, II, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1993, 165.

³ საუპატიო – საუკადრისო, გარდასახადი უპატიობისთვის, ანუ თვით უპატიობა. ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 1124.

⁴ კათალიკოზთა სამართლის მე-17 მუხლი კათალიკოზის და ეპისკოპოსის შეურაცხყოფას ეხება. კანონმდებელს მითითებული აქვს შეურაცხყოფის ორივე ფორმა. სიტყვიერ შეურაცხყოფას მოიხსენიებს „გინებით“, ხოლო რეალურ შეურაცხყოფას – „უპატიურობით“. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 396.

⁵ ლევან დადიანის სიგელი (1611-1657წწ). ბერის უპატიობა, ან გინება ათასი პოტინატის გადახდით ისჯებოდა. საზღურის გადახდა ბერის სასარგებლოდ ხდებოდა. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს), თბ., 1965, 210.

⁶ ვაჰანის ქვაბთა განგების (1204-1234წწ) მე-2 პუნქტში საუბარია ბერის მხრიდან პატივით, ან ასაკით უმცროსი ბერის შეურაცხყოფაზე და გინებაზე, რაც მონასტრიდან ბერის განდევნას იწვევდა. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს), თბ., 1970, 142.

შეურაცხყოფისთვის აწესებენ სასჯელს. ასეთად შეიძლება მივიჩნიოთ ბაგრატი კურაპალატის სამართლის 144-ე მუხლი: წვერის მოჭრა, ან მოგლეჯვა ორი გერშის⁷ გადახდით ისჯებოდა.⁸ როგორც ჩანს წვერის მოჭრა და მოგლეჯვა უფრო მძიმე დანაშაულად ითვლებოდა, ვიდრე „მცირედი ჭრილობა“, რადგან ამ ფორმის შეურაცხყოფისთვის „გერშისთვის“ დაწესებული სასჯელის ორმაგი ოდენობით იყო განსაზღვრული.

კ. კეკელია აღნიშნავს, რომ ძველ ქართულში თავზე თმის და წვერის მოპარსვა – სიმბოლურად გამოხატავდა ადამიანის უუფლებო, დამცირებულ მდგომარეობაში ჩაყენებას. მას მაგალითად მოჰყავს 1770 წლის განჩინება, რომლის მიხედვით, სასამართლომ მღვდლისთვის წვერის დაგლეჯისათვის ხუთი ქერის მარცვლის საუპატიოს გადახდა დაანესა.⁹

შერცხვენად ითვლებოდა ასევე პირის შეპყრობა. ბექა-ალბუღას სამართლის მე-18 მუხლით პირის დაჩაგვრა, შეპყრობა რასაც თან ახლდა ცემა, შებოჭვა, აბჯარის¹⁰ და სხვა ნივთების აყრა, ნახევარი სისხლის ფასის გადახდით ისჯებოდა. ეს იყო უშუალოდ შეურაცხყოფისთვის დაწესებული სასჯელი. თუ ამავე დროს დაჭრასაც ექნებოდა ადგილი, სასამართლოს ჭრილობის სიმძიმის მიხედვით დაჭრისთვის დაწესებული სანქციაც უნდა გამოეყენებინა.¹¹

ჩნდება კითხვა, რამდენად შეიძლება განვიხილოთ ამ შემთხვევაში აბჯარის აყრა და სხვა ნივთების წართმევა ძარცვად? ქართული ჩვეულებითი სამართლით (კერძოდ ხევსურეთში) შეურაცხყოფად ითვლებოდა ჩხუბის დროს იარაღის აყრა-წართმევა.¹² აღნიშნული ქმედება მოცემულ ნორმაშიც საკუთრების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულად სავარაუდოდ არ მოიაზრებოდა. ამ შემთხვევაში ვეყრდნობით იმ გარემოებას, რომ აღნიშნული ქმედებისთვის კანონმდებელი არ აწესებს შვიდეულის გადახდას და არც სხვა სახის უფრო მძიმე სასჯელს. აბჯარის აყრას და ნივთების წართმევას არ თვლიდა ისეთ ქმედებად, რომელიც დამოუკიდებლ სამართლებრივ შეფასებას საჭიროებდა, განსხვავებით დაჭრისგან. აბჯარის და სხვა ნივთების დაბრუნების ვალდებულებას სასჯელად ვერ განვიხილავთ. იგივე შეიძლება ითქვას ცემასთან მიმართებაშიც, რომლისთვისაც ცალკე სასჯელი არ იყო დაწესებული. დაჭრის შემთხვევაში, ჭრილობის შეფასების მიხედვით დამატებით უნდა გადახდილიყო სისხლის ფასი. ნორმაში ხაზია გასმული, რომ დაჭრისთვის დაწესებული სისხლის ფასი შერცხვენისთვის განსაზღვრული ნახევარი სისხლის ფასში არ უნდა ჩათვლილიყო, ე. ი. ჭრილობის სიმძიმე ცალკე უნდა შეფასებულიყო.

⁷ გერში – მცირე ჭრილობა. *სულხან-საბა ორბელიანი*, ლექსიკონი ქართული, I, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1991, 157.

⁸ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 468.

⁹ იხ. *კეკელია მ.*, ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივისა და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები ძველ ქართულ სამართალში. თბ., 2015, 217. *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII ს.), თბ., 1972, 600-601.

¹⁰ აბჯარი – საჭურველი, საომარი იარაღი, ან ტანზედ ჩასაცმელი ჯაჭვი. *ჩუბინაშვილი დ.*, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 4.

¹¹ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 431.

¹² *დავითაშვილი გ.*, დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 535.

მსგავსი ნორმა ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის ნიგნშიც (61-ე მუხლში), თუ კაცი მცირედი უსიამოვნებისთვის თავის მამულში სხვას მოასწრებდა, დაჯაბნიდა, დაიჭერდა, შეკრავდა, აბჯარს აყრიდა, ცემდა, სისხლის ნახევარი უნდა გადაეხადა და იარაღიც უკან უნდა დაებრუნებინა. თუ ჩამოთვლილი ქმედებების გარდა პირს ამავე დროს დაჭრიდნენ, ან მოკლავდნენ, ნახევარი სისხლის გარდა დამნაშავეს უშუალოდ დაჭრისთვის, ან მკვლელობისთვისაც დაუნესებდნენ სასჯელს.¹³

ბრძოლაში დამარცხებული კაცის სახლში მიყვანა შერცხვენად ითვლებოდა (ბექა-ალბულას სამართლის მე-19 მუხლი). აღნიშნული ქმედებისთვის დამნაშავეს სისხლის ფასის ნახევარი უნდა გადაეხადა და წართმეული იარაღიც დაებრუნებინა. მე-18 მუხლის მსგავსად მე-19 მუხლშიც დამატებითი სანქციაა განსაზღვრული დაჭრის შემთხვევაში.¹⁴ ბექა-ალბულას სამართლით აღნიშნული ფორმის შეურაცხყოფა უფრო მძიმე დანაშაულად ითვლებოდა ვიდრე ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება.¹⁵ ბექა-ალბულას სამართლის მე-19 მუხლის მსგავსი ნორმა ვახტანგ ბატონიშვილის სამართალშიც (მუხლი 57).¹⁶

დასახელებული ნორმების შედარებით ჩანს, რომ ბექა-ალბულას და ვახტანგ ბატონიშვილის სამართალში ჩამოთვლილი ქმედებები აღიქმება, როგორც პირის პატივის ხელყოფა, რისთვისაც ერთნაირი სასჯელია დაწესებული, რაც ნახევარი სისხლის ფასის გადახდაში გამოიხატებოდა.

ბექა-ალბულას სამართლის მე-20 მუხლშიც საუბარია, პირის სახლში მიყვანაზე და „სასირცხუად პურის“ ჭამაზე, რისთვისაც უნდა გადახდილი ყოფილიყო „სისხლი მართალი“¹⁷, რაც სამართლიანი სისხლის ფასის განსაზღვრას ნიშნავდა. მითითება, რომ პურის ჭამა შესარცხვენად ხდება, მიანიშნებს, რომ პირის მიზანია ადამიანის შეურაცხყოფა, რის საფუძველზეც შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩადენილი ქმედება ადამიანის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დელიქტია.

შეურაცხყოფის უფრო მძიმე ფორმად ითვლებოდა, როცა დაჩაგვრის შედეგად კაცს თოკს მოაბავდნენ და „წვივ საცმელს“ თავზე შემოახვევდნენ (ბექა-ალბულას სამართლის 21-მუხლი).¹⁸ ამ შემთხვევაში „მთელი სისხლის დაურევება“ ხდებოდა. კანონმდებელი აღნიშნავს, რომ ამაზე მეტი სირცხვილი არ არსებობს.¹⁹ ამ ფორმის შეურაცხყოფას, ადამიანის სიკვდილს უთანაბრებდნენ, რაც დაწესებულ სასჯელშიც ჩანს.²⁰

ადამიანის შერცხვენის ზემოთ მოყვანილი ზოგიერთი შემთხვევა ქართული ჩვეულებითი სამართლითაც შეურაცხყოფად ითვლებოდა.²¹

¹³ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნთა კრებული, თბ., 1963, 498.

¹⁴ იქვე, 432.

¹⁵ იქვე, 428.

¹⁶ იქვე, 497.

¹⁷ იქვე, 432.

¹⁸ იქვე, 432.

¹⁹ იქვე, 432.

²⁰ ნ. ხიზანაშვილის აზრით, აღნიშნული ნორმა ხნიერ და მოხუცებულის შეურაცხყოფას ეხება. *ხიზანაშვილი ნ. (ურბნელი), რჩეული თხზულებები, დასაბუჯდად მოამზადა, ბიოგრაფიული მასალები და შენიშვნები დაურთო ის. დოლიძემ, თბ., 1982, 488.* მ. კეკელია თვლიდა, რომ 21-ე მუხლში საუბარი არ არის პირის ასაკზე, არამედ სოციალური უფროს-უმცროსობა უნდა იგულისმებოდეს. *კეკელია მ., ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივისა და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები ძველ ქართულ სამართალში, თბ., 2015, 214-2015.*

²¹ ის. *დავითაშვილი გ., დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 530, 535.*

3. თავდასხმისას ჩადენილი შეურაცხყოფა

ქართული ჩვეულებითი სამართლით (სვანეთი, ხევსურეთი) მძიმე შეურაცხყოფად ითვლებოდა სხვის სახლში ნებისმიერი მოტივით უნებართვოდ შეღწევა, რაც დამოუკიდებელ დანაშაულს წარმოადგენდა. სხვის სახლში შეღწევისას თუ სხვა დანაშაულიც იქნებოდა ჩადენილი, პირს საზღაური დაეკისრებოდა, როგორც სახლში შეღწევისთვის, ისე სხვა დანაშაულისთვის.²²

სიმონ II-ის განჩინება სასისხლო საქმეზე მხარეთა მრავალ ბრალდებას მოიცავს. მათ შორის არის ბრალდება, რომელიც შეიძლება რეალურ შეურაცხყოფას მივაკუთვნოთ. მოსარჩელე ჩიოდა, რომ მას სახლში თავს დაესხნენ, ოჯახი მოაოხრეს, გაძარცვეს, მისი ცოლ-შვილი კი ძლივს გარდაიხვენა. ამას უკადრის გამოთრევად და „სიკუდილად“ თვლის. სასამართლო აღნიშნავს, რომ მოსარჩელესთვის ეს დიდი სირცხვილი და უკადრისი ქმედება იყოს, რისთვისაც მისთვის „საუკცრაოდ“, რაც საუპატიოს ნიშნავდა,²³ ორმოცდაათი თუმანი უნდა გადაეხადათ და წაღებული რაც იყო სახლიდან უკან უნდა დაებრუნებინათ.²⁴

1743 წლის თეიმურაზ II-ის განჩინებაც, სხვადასხვა სახის დასჯად ქმედებებს მოიცავს. მათ შორის სახლში თავდასხმას. სასამართლომ „ზედა დასხმას და დედა-წულთა აფუშვისათვის და შერცხვენისათვის საბატო კაცის სისხლი ნახევარი – ექვსი ათასი თეთრი ამ შინ მიხდომისათვის“ განსაზღვრა. რადგან დამნაშავე დაბალი სოციალური სტატუსის გამო სისხლის ფასის გადახდას ვერ შეძლებდა, სასამართლო სანაცვლოდ გამანზილებელ სასჯელს აწესებს.²⁵ გ. ნადარეიშვილს აღნიშნული განჩინების შესადარებლად მოჰყავს ბექა-ალბულას სამართლის მე-13 მუხლი, სადაც ასევე საუბარია „ზედა დასხმაზე და დედა-წულთა“²⁶ შერცხვენაზე. მსგავსია ასევე დაწესებული სასჯელიც, სისხლის ფასის ნახევარი და მისი გადაუხდელობის შემთხვევაში გამანზილებელი სასჯელის გამოყენება, რაც გამოიხატებოდა „ნიფხვით“ გაშიშვლებული „შვიდი ბიჯით ჩათრევაში“ და სამი შოლტის დაკვრაში. რადგან გამანზილებელი სასჯელი ძალიან ლახავდა პირის ღირსებას, დედოფლის თხოვნით დამნაშავე გაუნთავისუფლებიათ ამ სასჯელისაგან.²⁷

1640 წლის როსტომ მეფის სასისხლო განჩინებაში მოსარჩელე დაობდა, რომ მის მოსაკლავად და შესარცხვენად ოჯახს თავს დაესხნენ. მას ჯალაბის²⁸ თრევა და სირცხვილი იმდენად მძიმე შეურაცხყოფად მიაჩნდა, რომ ასეთ სირცხვილს „ამონყვეტა“ ერჩივნა.²⁹

²² იქვე, 531-532.

²³ ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 1123.

²⁴ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII ს), თბ., 1972, 58.

²⁵ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII ს), თბ., 1972, 356.

²⁶ ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 473.

²⁷ იხ. ნადარეიშვილი გ. ადამიანის პატივისა და ღირსების დაცვა ქართული ფეოდალური სამართლის ძეგლებისა და სასამართლო პრაქტიკის მასალების მიხედვით, ჟურნ. „ალმანახი“, 2000, №14, 64-65. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნთა კრებული, თბ., 1963, 429-430.

²⁸ ჯალაბი – სახლეული, ცოლშვილი, ოჯახი, დედაწული. ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 1764.

ბექა-ალბულას სამართლის 35-ე მუხლში საუბარია აზნაურის „გაუპატივებაზე“. ნ. ხიზანაშვილის აზრით „გაუპატივება“ ხელით შეურაცხებას ნიშნავდა.³⁰ წაღებული ნივთებისთვის, ან სხვა სახის ზარალის მიყენება სრულად უნდა აუნაზღაურონ ბატონს და ასევე უნდა გადაუხადონ სისხლის ფასის ნახევარი. სისხლის ფასის ნახევარი უშუალოდ შეურაცხყოფისთვის დაწესებული საზღვრი უნდა იყოს.³¹

ბექა-ალბულას სამართლის 97-ე მუხლით დაწესებულია პასუხისმგებლობა რამდენიმე დანაშაულისთვის: ძარცვისთვის, დაკოდვისთვის და უპატიობისთვის, რაც ვაჭრის მიმართ გზაში თავდასხმისას განხორციელდა. სამართლებრივად შეფასებულია სამივე ქმედება (ძარცვა, დაჭრა, უპატიობა). ძარცვისთვის წაღებული ქონების ღირებულება ორმაგად უნდა ეზღოთ. მსაჯულს გერშისთვის და უპატიობისთვის განსაზღვრული სასჯელი უნდა გამოეყენებინა.³² ბექა-ალბულას სამართლის წიგნის 97-ე მუხლის საფუძველზე შეიძლება ვთქვათ, რომ მითითებული „უპატიობა“ ამავე დროს არ მოიცავდა დაჭრას. რაც შეეხება „უპატიობის“ დასჯადობას, სავარაუდოდ მსაჯულს ბექა-ალბულას სამართლის იმ ნორმებს უნდა დაყრდნობოდა სადაც, შეურაცხყოფის კონკრეტული შემთხვევებია მითითებული. მაგალითად, ბექა-ალბულას სამართლის წიგნის მე-13 მუხლში საუბარია თავდასხმაზე და ოჯახის წევრების შერცხვენაზე, რისთვისაც დამნაშავეს სისხლის ფასის ნახევარი უნდა გადაეხადა, ან მის მიმართ გამანზილველი სასაჯელი უნდა გამოეყენებინათ.³³

ვასტანგ ბატონიშვილის სამართალშიც (მუხლი 51-56) სახლში მიხდომისთვის ცალკე საზღაურია დაწესებული. თავდასხმისას ჩადენილი მკვლელობა და დაჭრა უფრო მკაცრად ისჯებოდა.

4. ჯანმრთელობისთვის მიყენებული ზიანი, როგორც ღირსების წინააღმდეგ მიმართული ქმედება

ბექა-ალბულას სამართლის მე-18 მუხლის და ვასტანგ ბატონიშვილის სამართლის 61-ე მუხლის განხილვისას, ნახსენები იყო, რომ ცემა შეურაცხყოფად ითვლებოდა. ვარაუდი ეყრდნობოდა იმ გარემოებას, რომ თუ უპატიო ქმედებებთან ერთად დაჭრასაც ექნებოდა ადგილი, მოსამართლეს დაჭრის სიმძიმის მიხედვით უნდა განესაზღვრა სასჯელი. ცემისთვის ცალკე სასჯელის დაწესება არ ხდებოდა და ქმედება, როგორც სხვა სახის „უპატიობა“ ისე ისჯებოდა. არსებული ცნობებით ქართული ჩვეულებითი სამართალითაც ცემა შეურაცხყოფად აღიქმებოდა.³⁴

ანტონ I-ის საგარეჯოს მოურავისადმი გაგზავნილ წიგნში (1786წ) საუბრობს ქვრივის შესახებ, რომელიც მისმა განაყოფმა ერთხელ ცემისას მკლავი მოტეხა, მორედ ცემისას თავი გაუტეხა. ანტონ I მოურავისგან მოითხოვდა ჩადენილი ქმედებებისთვის დამნაშავესთვის

²⁹ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII სს), თბ., 1972, 82.

³⁰ იხ. ხიზანაშვილი ნ. (ურბნელი), რჩეული თხზულებები, დასაბუქდად მოამზადა, ბიოგრაფიული მასალები და შეინიშნები დაურთო ის. დოლიძემ, თბ., 1982, 466.

³¹ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს), თბ., 1970, 437.

³² დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვასტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 463.

³³ იქვე, 463.

³⁴ იხ. დავითაშვილი გ., დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 382.

საუპატიოს გამოერთმევეას და ქვრივისთვის გადაცემას.³⁵ როგორც ზემოთ გვექონდა აღნიშნული საუპატიო შეურაცხყოფისთვის დაწესებული სასჯელი იყო და აღნიშნულ დოკუმენტს თუ დავეყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ცემა, სხეულის დაზიანება, კერძოდ ხელის მოტეხვა, თავის გატეხვა პირის ღირსების წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებად ითვლებოდა. იგივე ინფორმაციას გვანვდის 1770 წლის განჩინება. ცხვირის გატეხვისთვის საუპატიოდ ერთი ქერის მარცვალია დაწესებული (ერთი თუმანი და ხუთი მინალთუნი).³⁶

ბაგრატ კურაპალატის სამართალში ცემის საკითხს ეხება ორი მუხლი (109-ე და 126-ე მუხლი).³⁷ მხოლოდ ცემისთვის პასუხისმგებლობას აწესებს 126-ე მუხლი, ხოლო 109-ე მუხლი – ცემისთვის და ეკლესიის გატეხვისთვის. 126-ე მუხლით ცემისთვის ნახევარი სისხლის ფასის გადახდა იყო დაწესებული, ხოლო ცემისთვის და ეკლესიის გატეხვისთვის სრული სისხლი, რაც განპირობებული უნდა ყოფილიყო იმ გარემოებით, რომ 109-ე მუხლში მითითებული ქმედებებით ორი ობიექტის ხელყოფა ხდებოდა, ცემით ადამიანის ღირსების, ხოლო ეკლესიის გატეხვით – ეკლესიის პატივის. უნდა ვივარაუდოთ, რომ სრული სისხლიდან ნახევარი ცემისთვის იყო დაწესებული, ხოლო მეორე ნახევარი ეკლესიის პატივის შელახვისთვის.

ცემა შეურაცხყოფის მძიმე ფორმად განიხილავდა კ. კეკელია. აღნიშნულის დასტურად მოჰყავს დარეჯან დედოფლისთვის მირთმეული ერთი საჩივარი (1797წ), რომელშიც ორჯერ ნაცემი კაცი წერს იმათ „ორჯერ მოუკლივარო“.³⁸

გ. ნადარეიშვილს ცემის, როგორც შეურაცხყოფის მაგალითად მოჰყავს 1782 წლის განჩინება. განჩინების მიხედვით ორივე მხარე გლეხი იყო, ორივე მხარეს ერთმანეთისთვის სიტყვიერი შეურაცხყოფა მიუყენებიათ, რის გამოც სასამართლო სასჯელს არ აწესებს გინებისთვის, მაგრამ გლეხს ოთხჯერ დაუკრავს ჯოხი მეზობლისთვის, რის გამოც შეურაცხყოფილი პირი სახლში უნდა დაეპატიჟებინა, გამასპინძლებოდა და ბოდიში მოეხადა. ქონებრივი საზღაურის ნაცვლად აღნიშნული სანქციის გამოყენებას გ. ნადარეიშვილი ხსნის იმ გარემოებით, რომ გლეხობას ჯარიმის გადახდის საშუალება არ ჰქონდათ.³⁹

1743 წლის თეიმურაზ II-ის განჩინებითაც დასტურდება, რომ ცემა შეურაცხყოფად ითვლებოდა. განჩინების მიხედვით, ორმა მსახურმა მოსარჩელის შვილი ცემა, რისთვისაც სასამართლო საუპატიოს გადახდას აწესებს. საუპატიოს გადახდაში იგულისხმებოდა ერთ-ერთი მსახურის ცოლ-შვილით, თავისი წილი საქონლით, (მამულის გარდა) დაზარალებულისთვის გადაცემა.⁴⁰ ძველ ქართულ სამართალში სასჯელის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენდა დაზარალებული მხარისთვის დამნაშავეს და მისი ოჯახის ხელთ მიცემა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საუპატიო ქონებრივ საზღაურს წარმოადგენდა, რომლის მოცულობაც სისხლის

³⁵ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIXსს), თბ., 1970, 966.

³⁶ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIIIსს), თბ., 1972, 602.

³⁷ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 465, 467.

³⁸ იხ. კეკელია მ., ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივისა და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები ძველ ქართულ სამართალში, თბ., 2015, 203.

³⁹ იხ. ნადარეიშვილი გ. ადამიანის პატივისა და ღირსების დაცვა ქართული ფეოდალური სამართლის ძეგლებისა და სასამართლო პრაქტიკის მასალების მიხედვით, ჟურნ. „ალმანახი“, 2000, №14, 64.

⁴⁰ იხ. ნადარეიშვილი გ. ადამიანის პატივისა და ღირსების დაცვა ქართული ფეოდალური სამართლის ძეგლებისა და სასამართლო პრაქტიკის მასალების მიხედვით, ჟურნ. „ალმანახი“, 2000, №14, 64-65.

ფასის მსგავსად პირის სოციალურ მდგომარეობაზე იყო დამოკიდებული. თითქოს წინააღმდეგობაში მოდის ერთის მხრივ სასამართლოს მიერ საუპატიოს დაწესება და მეორეს მხრივ მითითება, რომ დამნაშავეს თავისი მოსამსახურე ცოლ-შვილით და მისი ქონებით დაზარალებულს გადასცემოდა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ხელთ მიცემა საუპატიოს ალტერნატიული სასჯელია? ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის წიგნში მითითებულია, რომ ქართლში „მაგდენი თეთრი“ არ იყო და ფულის მაგივრად სისხლის ფასის გადახდა შეიძლებოდა პირუტყვით, ან ოქროთი, ან გლეხით, ან მამულით, ან სხვა ქონებით (მუხლი 18-22).⁴¹ ამ მნიშვნელობით, რომ არის გამოყენებული მსახურის, მისი ცოლ-შვილის და მათი ქონების ხელთ მიცემა მიანიშნებს ის გარემოება, რომ ეს ხდება საუპატიოდ. განჩინებაში სასამართლო განიხილავს სხვა დანაშაულის ეპიზოდსაც, რისთვისაც სისხლის ფასის გადახდა დაეკისრა დამნაშავეს, მაგრამ უთითებს, რომ პირი დაბალი სოციალური სტატუსის მქონეა და სისხლის ფასის გადახდა შეიძლება ვერ შეძლოს, რის სანაცვლოდ გამანზილველი სასჯელი უნდა ყოფილიყო გამოყენებული.⁴² ალტერნატიული სასჯელის გამოყენებისას კანონმდებელი, ან სასამართლო უთითებს, რომ პირს საზღაურის გადახდა არ შეუძლია და უნდა გამოყენებული იქნეს სხვა სახის სასჯელი.

XVI საუკუნის ერთ-ერთ განჩინებაში, შეურაცხყოფასთან მიმართებაში დაწესებულ სასჯელთან დაკავშირებით სასამართლო მიუთითებს, რომ ფულადი საზღაური საუპატიოდ არ არის, რადგან მხარეს საუპატიოს გადახდის საშუალება არ ჰქონდა.⁴³ ამ შემთხვევაში სასამართლო პირს ათასი თეთრის გადახდას აკისრებს, შესაბამისად ადგილი აქვს ფულადი საზღაურის გადახდას. მაშინ ისმის კითხვა, რატომ არ ჩათვალა ეს საზღაური სასამართლომ საუპატიოდ? როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საუპატიოდ დამოკიდებული იყო პირის სოციალურ სტატუსზე. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ჩადენილი შეურაცხოფა უფრო მძიმე სასჯელს იმსახურებდა, მაგრამ პირის მატერიალური მდგომარეობის გათვალისწინებით სასამართლომ ვერ დაანწესა საზღაურის მოცულობა პირის პატივის და შეურაცხყოფის შესაბამისი.

ცემის მძიმე ფორმად ითვლებოდა, თუ ძალადობდნენ იმ პირზე, ვის მიმართაც განსაკუთრებული პატივისცემა უნდა გამოეჩინათ. ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის წიგნის 65¹ -ე მუხლით ცოლი თუ ქმარს დაარტყავდა, ან დაჭრიდა კათალიკოზისაგან დიდი გვემით და ტანჯვით ისჯებოდა.⁴⁴ როგორც ჩანს ცოლის მხრიდან ქმრის მიმართ ასეთი ქმედება მეფის და კათალიკოზის განსჯადობაში ექცეოდა. იგივე შეიძლება ითქვას ქმრის მიერ ცოლის ტანჯვაზე და უპატიურად მოპყრობაზე (მუხლი 64)⁴⁵, რისთვისაც მეფე და კათალიკოზი ასეთ კაცს დააბავდა და დატუქსავდა.

შვილის მხრიდან მშობლის ცემისთვის, ან უკადრისის კადრებისთვის, ან სხვა რამ უმართებულო ქმედების ჩადენისთვის კანონმდებელი უთითებს, რომ ადგილი აქვს მეთავე მცნების დარღვევას. ასეთი ქმედების ჩადენა თუ ცნობილი გახდებოდა კათალიკოზმა და

⁴¹ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 486-487.

⁴² დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს), თბ., 1965, 355-356.

⁴³ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII სს), თბ., 1972, 50.

⁴⁴ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 499.

⁴⁵ იქვე, 498.

მეფემ უნდა „გადაახდევინოს“, ხოლო სხვა შემთხვევაში მოძღვარს საკანონო⁴⁶ უნდა დაენესებინა (მუხლი, 78¹, 79).⁴⁷

დამამძიმებელ გარემოებას წარმოადგენდა ასევე ბატონის მიმართ ყმის უპატივცემლობა. ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის 259-ე მუხლით, თუ ყმა ბატონს ჯოხს და-არტყავდა, ან ცემდა ისჯებოდა ხელის მოკვეთით, ან ხელის ფასი უნდა გადაეხადა.⁴⁸

ცოლის მხრიდან ქმრის მიმართ ჩადენილი უპატივცემლობა, ან პირიქით ქმრის მხრიდან ცოლის უპატივცემლობა, შვილის მიერ მშობლის, ყმის მიერ ბატონის უპატივცემლობა სცდებოდა „ჩვეულებრივი“ შეურაცხყოფის ფარგლებს. ამაზე მიანიშნებს გამოყენებული სასჯელები. თუ მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფის სხვა შემთხვევებში ქონებრივი საზღურის გადახდა იყო დაწესებული საუპატიოს, ან სისხლის ფასის სახით, ამ შემთხვევებში სიმბოლურ ტალიონს, დიდ გვემას, ტანჯვას, პირის დაბმას და საეკლესიო სასჯელებს იყენებდნენ. შეურაცხყოფის სხვა სახეებისგან განსხვავებით აღნიშნული დანაშაულების განსჯადობა უშუალოდ მეფეს და კათალიკოზს ეკუთვნოდა.

ძეგლის დადებამ რამდენიმე მუხლია, სადაც დაჭრისთვის „უარზანგობის“ გადახდა იყო დაწესებული. „უარზანგობა“ ქონებრივი საზღაური იყო და უპატიობისთვის დაწესებულ სასჯელს ნიშნავდა.⁴⁹ ნ. ხიზანაშვილის აზრით, უარზანგობა სისხლის ფასისგან გამოირჩევა და განსაკუთრებულ ჯარიმას წარმოადგენდა.⁵⁰

ძეგლის დადების 32-ე მუხლის მეორე ნაწილით პასუხისმგებლობა დაწესებულია ისეთი დაჭრისთვის, რაც თვალსაჩინო იყო, მაგრამ პირი „არ დაშავდებოდა და დააჩნდეს“, რისთვისაც სამი უარზანგობა უნდა ყოფილიყო გადახდილი.⁵¹ 38-ე მუხლით ერთი უარზანგობა უნდა გადაეხადა პირს დაჭრისთვის, თუ ჭრილობა თვალსაჩინო არ იყო და არც დაშავებას ჰქონდა ადგილი. დასახელებულ მუხლებში დამატებითი სანქციაც გამოიყენებოდა, დამნაშავეს მკურნალობის ხარჯებიც უნდა აენაზღაურებინა. როგორც მოყვანილი ნორმებიდან ჩანს, დაჭრის შეფასებისას გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენდა ჭრილობის თვალსაჩინოება.

ძეგლის დადების 39-ე და მე-40 მუხლით დაწესებულია უარზანგობა „კბილების ჩაგდებინებისთვის.“⁵² გ. ნადარეიშვილი აღნიშნავს, რომ კბილების ჩაყრევენება აღიქმებოდა, როგორც ადამიანის გარეგნობის და ჯანმრთელობისთვის მიყენებულ ვნებად, კანონმდებელი აღიქვავდა ერთიანად, როგორც სხეულის დაზიანებას და ადამიანის პატივისა და ღირსების ხელყოფას.⁵³

⁴⁶ საკანონო-ცოდვის საზღაური. *სულხნ-საბა ორბელიანი*, ლექსიკონი ქართული, II, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1993, 32.

⁴⁷ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 501.

⁴⁸ იქვე, 547.

⁴⁹ *ჩუბინაშვილი დ.*, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 1235.

⁵⁰ იხ. *ხიზანაშვილი ნ. (ურბნელი)*, რჩეული თხზულებები, დასაბეჭდად მოამზადა, ბიოგრაფიული მასალები და შენიშვნები დაურთო ის. *დოლიძემ*, თბ., 1982, 331, 345. *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 415.

⁵¹ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 416

⁵² იქვე, 417

⁵³ იხ. *ნადარეიშვილი გ.* ადამიანის პატივისა და ღირსების დაცვა ქართული ფეოდალური სამართლის ძეგლებისა და სასამართლო პრაქტიკის მასალების მიხედვით, ჟურნ. „ალმანახი“, 2000, #14, 62

დასახელებული ოთხი მუხლი რომ შევადაროთ ძველის დადების სხვა მუხლებს (მუხლი 32-37), რომლებიც დაჭრას, დაშავებას ეხება,⁵⁴ შეიძლება ითქვას, რომ დაჭრის მსუბუქი ფორმები დაწესებული სასჯელის მიხედვით შეგვიძლია ჩავთვალოთ მოქმედებით ჩადენილ შეურაცხყოფად, ხოლო დაჭრას, რომელსაც თან სდევდა სხეულის მძიმე დაზიანება, ჯანმრთელობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებს უნდა მივაკუთვნოთ. ძველი ქართული სამართლის სხვა ძეგლებში არ ვხვდებით დაჭრისთვის საუპატიოს დაწესების შემთხვევებს. ქართული ჩვეულებითი სამართლით მკვლელობა, დაჭრა-დასახინჩრება, ქონების ხელყოფა შეურაცხყოფად ითვლებოდა.⁵⁵ ძველის დადებაში დაჭრის და ჯანმრთელობის მსუბუქი დაზიანებისთვის საუპატიოს დაწესება და შესაბამისად ამ ქმედებების შეურაცხყოფად აღქმა, შეიძლება განპირობებული იყო იმ გარემოებით, რომ დასახელებული სამართლის წიგნი მთიულეთისთვის იყო შექმნილი, სადაც „მოქმედებდა ადათები და ძლიერი იყო გვაროვნული წყობილების სანყისები.“⁵⁶

5. ოჯახის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებები

ვახტანგ ბატონიშვილის სამართალში (მუხლი 42) ჩამოთვლილია პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების ათი საფუძველი. აქედან, სამი გარემოება ქმარის მიერ ადამიანის მკვლელობისთვის სასჯელს არ აწესებდა. ერთ შემთხვევაში, როდესაც ქმარი ცოლს მრუშობის დროს წაასწრებდა და მოკლავდა; მეორე – როდესაც ცოლთან, ან შვილთან კაცს წაასწრებდა და მოკლავდა; მესამე – როცა ყმა ბატონს თავის ცოლთან წაასწრებდა და მოკლავდა.⁵⁷ სამივე საფუძველი მსგავსია. განსაკუთრებით ბოლო გარემოებაა ყურადღება მისაქცევი. ყმას, რომელსაც განსაკუთრებული პატივისცემის გამოვლენა ევალება თავისი ბატონის მიმართ, კანონი პატიობს ბატონის მოკვლას.⁵⁸ რადგან ყმის ღირსება უფრო ფასეულია ბატონის სიცოცხლესთან შედარებით, ეს მიანიშნებს, რომ ძველი ქართული სამართლით კაცის ამ ფორმით შეურაცხყოფა ერთ-ერთ მძიმე დანაშაულს წარმოადგენდა.

ოჯახის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული შეურაცხყოფის შემთხვევები პირობითად რამდენიმე სახედ შეიძლება დაიყოს: მრუშობით მიყენებული შეურაცხყოფა, ქმრის მიტოვება, ცოლის მიტოვება, ცოლის მოტაცება.

მრუშობის სხვა შემთხვევებთან შედარებით უფრო მძიმე შეურაცხყოფად ითვლებოდა ნათესავეებს, ან ერთ სახლში მცხოვრებ დაოჯახებული კაცის გათხოვილ ქალთან „არშიყი და მოყივნება“ (ბექა-ალბულას სამართალი 23-ე მუხლი).⁵⁹ სრული სისხლის ფასის გადახდა

⁵⁴ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 415

⁵⁵ იხ. დავითაშვილი გ., დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 524.

⁵⁶ იხ. სურგულაძე ივ., ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, თბ., 2000, 80

⁵⁷ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 493.

⁵⁸ ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის 259-ე მუხლი თითქმის მსგავსია ზემოთ მოყვანილ მესამე გარემოებასთან, თუმცა ყმას ბატონის მოკვლას ამ შემთხვევაში უკრძალავს. აღნიშნული ნორმა წინააღმდეგობაში მოდის 42-ე მუხლთან და შესაძლოა ეს ნორმა შემდგომ დამატებას წარმოადგენდეს. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 547.

⁵⁹ აშიყობა – ტრფილება სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ.,

ხდებოდა ქალის ქმრისთვის და ასევე გამანზილებელი სასჯელი იყო დაწესებული, რაც გამოიხატებოდა დამნაშავის შიშველი და ყელზე თოკ მობმულ გამოყვანას.⁶⁰ შეიძლება გამანზილებელი სასჯელისგან თავის გამოსყიდვა ორმაგი სისხლის ფასის გადახდით.⁶¹ რადგან გამანზილებელი სასჯელი ორმაგ სისხლის ფასს უთანაბრდება, მთლიანობაში აღნიშნული ქმედება სამი სისხლის ფასით იყო შეფასებული.

მრუშობის შემთხვევაში სასჯელის მოცულობაზე გავლენას ახდენდა ქმარი მიატოვებდა თუ არა ცოლს (ბექა-ალბულას სამართალი მუხლი 26,⁶² ბექა-ალბულას სამართლის 41-ე მუხლი⁶³, ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის 71-ე და 86-ე მუხლი⁶⁴) უმეტესად აღნიშნული ქმედებისთვის სრული სისხლის ფასის გადახდა დაწესებული ქმრის სასარგებლოდ.

უფრო მსუბუქად ისჯებოდა სიძვა. 1763 წლის განჩინებით, თუ ქვრივი ქალის თანხმობით ხდებოდა სიძვა, კაცს სისხლის ფასის ნახევარი უნდა გადაეხადა. განჩინებაში მითითებული საზღაური შეესაბამება ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლით გლეხის სისხლის ფასის ნახევარს (ექვსი თუმანი).⁶⁵ ქვრივის საუპატიოს გადახდა მოხდა დედაკაცის პირველი ქმრისგან შობილი ბიჭისთვის. როგორც განჩინებიდან დასტურდება შესაძლებელი იყო მოსამართლეთა მხრიდან სასჯელის შემსუბუქება, რაც ამ შემთხვევაში საზღაურის შემცირებაში გამოიხატა.⁶⁶

კ. კეკელია ქმრის მიტოვებას განიხილავდა, როგორც ქმრის მიმართ ჩადენილ შეურაცხყოფას. ქართული სამართლის ძეგლებიდან მაგალითად მოჰყავს ბექა-ალბულას სამართლის 32-ე მუხლი და ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის წიგნის 74-ე მუხლი.⁶⁷ მითითებული ნორმები მსაგავსია. კანონმდებელი აქცენტს აკეთებს ქალის უსირცხვილო ქმედებაზე და მთელი სისხლის ფასის გადახდაც ქმრის სასარგებლოდ უნდა მომხდარიყო.⁶⁸ მიუხედავად იმ გარემოებისა, რომ ბექა-ალბულას სამართალსა და ვახტანგ ბატონიშვილის სამართალს შორის საკმაოდ დიდი დროის შუალედია, აღქმა მითითებულ ქმედებასთან მიმართებაში საზოგადოებაში როგორც ჩანს არ იყო შეცვლილი და კანონმდებლის მიერ ქმედების შეფასებაც იგივეა, რადგან მსგავსია დასჯადობის ფორმა და მოცულობა. ქმრის ღირსების აღნიშნული ფორმით შეურაცხყოფა სისხლის ფასის მოცულობით ადამიანის სიცოცხლის ფასთან არის გათანაბრებული.

1991, 23. მოყივნება – ცუდი სახელი ქვეყანაში, სახელი გატეხა. *ჩუბინაშვილი დ.*, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 865.

⁶⁰ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 433

⁶¹ *ის. კეკელია მ.*, ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივისა და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები ძველ ქართულ სამართალში, თბ., 2015, 214-2015.

⁶² *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 434.

⁶³ იქვე, 440.

⁶⁴ იქვე, 500, 503.

⁶⁵ იქვე, 489.

⁶⁶ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII ს), თბ., 1974, 489-490.

⁶⁷ *ის. კეკელია მ.*, ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივისა და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები ძველ ქართულ სამართალში, თბ., 2015, 216.

⁶⁸ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 436, 500.

ქმრის მიერ ცოლის მიტოვება ნახევარი სისხლის ფასით არის შეფასებული. იგულისხმება, როცა ცოლის მიტოვება უსაფუძვლოდ ხდება (ძეგლის დადება, 21-ე და 25-ე მუხლები⁶⁹, ბექა-ალბულას სამართალი მუხლი 29⁷⁰), მაგრამ ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის წიგნის 72-ე და 73-ე მუხლით,⁷¹ ცოლის მიტოვება ისევე ისჯებოდა, როგორც ქმრის მიტოვება. ქმარს მთელი სისხლის ფასი უნდა გადაეხადა. 72-ე მუხლში დამატებით მითითებაა ქალის მზითევის დაბრუნების შესახებ.

ცოლის მიტოვებასთან დაკავშირებით უნდა გამოვყოთ კათალიკოზთა სამართლის 23-ე მუხლი.⁷² უმიზეზოდ ცოლის მიტოვებისას ქმარი უნდა შეჩვენებულიყო და სიკვდილით დასჯილიყო. დასახელებული ნორმის ნამდვილობას ეჭვის ქვეშ აყენებს ცოლის მიტოვებისათვის დაწესებული სასჯელი და ასევე ის გრემოება, რომ მითითებული ნორმა სამართლის ძეგლის ბოლოს, ხელრთვების შემდეგ არის მიწერილი.

ქმრის ღირსების შემლახველი იყო ცოლის მოტაცება, რაც შეურაცხყოფის ასევე მძიმე ფორმას წარმოადგენდა. ცოლის მოტაცება პირობითად შეიძლება ორ სახედ გავყოთ: ცოლის მოტაცება ქალის თანხმობით და ქალის თანხმობის გარეშე.

ბექა-ალბულას სამართლის 47-ე მუხლი და ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის წიგნის 85-ე მუხლი მსგავსია. ორივე შემთხვევაში ცოლის ძალით მოტაცება ხდება, რისთვისაც სისხლის ფასის ორმაგი ოდენობა უნდა გადაეხადათ ქმრისთვის. რადგან ქალის ნებით არ ხდებოდა ცოლის მოტაცება, ცალკე სასჯელია დაწესებული თვდასხმისთვის, რომლის ოდენობა „დასხმულობის“ წესის მიხედვით უნდა განსაზღვრულიყო.⁷³ „დასხმულობის“ გადასახადი დაზუსტებულია ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის წიგნის 85-ე მუხლში, რაც ერთ მთელ სისხლის ფასს წარმოადგენდა.⁷⁴ მოხსენიებულია ნაღებული ნივთების დაბრუნების და მზითევის საკითხი.

ასევე მსგავსია ბექა-ალბულას სამართლის წიგნის 46-ე მუხლი⁷⁵ და ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის 84-ე მუხლი.⁷⁶ ორივე ნორმა ცოლის მოტაცებას ეხება, რომელიც ქალის თანხმობით განხორცილდა. აღნიშნული ქმედებაც ორმაგი სისხლის ფასის გადახდით ისჯებოდა. დარეგულირებულია მზითევის საკითხიც. დასახელებული სამართლის ძეგლების განხილული მუხლების შედარებით, ჩანს, რომ უშუალოდ ცოლის მოტაცება ძალის გამოყენებით იქნებოდა, თუ ქალის ნებით, ერთნაირად ისჯებოდა, მათ განასხვავებდა თავდახმისათვის დაწესებული სასჯელი.

ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის 86-ე მუხლის ბოლო ნაწილი ეხება, ცოლის მოტაცებას, რისთვისაც ქალის ქმრისთვის მთელი სისხლი უნდა გადაეხადა მომტაცებელს.⁷⁷ მართალია ნორმაში მითითება არ არის, რომ ქალის თანხმობით ხდება მოტაცება, მაგრამ აღნიშნული გარემოება უნდა ვივარუდოთ, ხოლო ამ ვარუდის საფუძველია ის გარემოება, რომ მოტაცებას წინ უძღვის მრუშობის ფაქტი.

⁶⁹ იქვე, 411.

⁷⁰ იქვე, 435.

⁷¹ იქვე, 500.

⁷² იქვე, 397.

⁷³ იქვე, 442.

⁷⁴ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 502, 503.

⁷⁵ იქვე, 441.

⁷⁶ იქვე, 503.

⁷⁷ იქვე, 503.

სამართლის ძეგლებში არის კიდევ რამდენიმე მუხლი⁷⁸, რომელიც ასევე ქალის მოტაცებას ეხება და ამ ნორმებში აღნიშნული ქმედება სრული სისხლის ფასის გადახდით ისჯებოდა. სხვა მსგავსი ნორმებისაგან განსხვავებით ბექა-ალბულას სამართლის 165-ე მუხლით სისხლის ფასის გარდა საეკლესიო სასჯელიც იყო დაწესებული, შეურაცხყოფელი „კრულ“, წყეულ და შეჩვენებული იქნებოდა ღმერთის სახელით.⁷⁹

ძეგლის დადების 23-ე მუხლში საუბარია გვირგვინ ნაკურთხი ცოლის მოტაცებაზე.⁸⁰ დასახელებული ნორმით გათვალისწინებული სისხლის ფასის ნახევარი შედარებით მსუბუქი სასჯელია ქალის მოტაცებისათვის. გარემოება, რომელიც პასუხისმგებლობას ამსუბუქებს, სავარაუდოდ შემდეგი მითითებაა „არ შეყროდეს“. შესაძლოა ნორმით გათვალისწინებულია ცოლის მოტაცება, როცა ამ ქმედებას არ მოჰყვა კაცის და ქალის თანაცხოვრება.

შეურაცხყოფის მსუბუქ ფორმას წარმოადგენდა, როცა დანიშნული ქალის მოტაცება ხდებოდა. ძეგლის დადების 24-ე მუხლით ჯვარი გაცვლილი⁸¹ ცოლის მოტაცებისთვის სისხლის ფასის მეექვსედი უნდა გადახდილიყო.⁸² ამ შემთხვევაში მინიშნება არ არის, მოხდა ეს ქალის თანხმობით, თუ არა.

მითითებული ნორმების უმეტესობა ქმრის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებებისთვის ანესებენ პასუხისმგებლობას, რაზეც მეტყველებს ქმრის სასარგებლოდ სისხლის ფასის გადახდა.

6. მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფის სხვა შემთხვევები

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფის მაგალითებისა, სამართლის ძეგლებში და სასამართლო განჩინებებში გვხვდება ადამიანის ღირსების ხელყოფის სხვა შემთხვევებიც. მაგალითად, მოახლის მოტაცება (ბექა-ალბულას სამართლის 24-ე მუხლი⁸³) პატრონის შეურაცხყოფად აღიქმებოდა.⁸⁴

შეურაცხყოფად ითვლებოდა საფლავების ხელყოფა,⁸⁵ მოსამართლის შეურაცხყოფა,⁸⁶ ჯოგის „ნახსმა“,⁸⁷ ნაპოვნი ნივთების გასხვისება,⁸⁸ სასამართლოში ტყუილი დაფიცება,⁸⁹

⁷⁸ ბაგრატი კურაპალატის სამართალი, მუხლი 135. *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნთა კრებული, თბ., 1963, 467. ბექა-ალბულას სამართალი, მუხლი 41. *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნთა კრებული, თბ., 1963, 440.

⁷⁹ იქვე, 471.

⁸⁰ იქვე, 412. გვირგვინ ნაკურთხ ცოლში კანონიერი ცოლი იგულისხმება, როცა ეკლესიის ნესით არიან დაქონიებული. *ხიზანაშვილი ნ.* (ურბნელი), რჩეული თხზულებები, დასაბეჭდად მოამზადა, ბიოგრაფიული მასალები და შეინიშვნები დაურთო *ის.* *დოლიძემ*, თბ., 1982, 335.

⁸¹ ჯვარგაცვლილ დიაცს ჯერ კიდევ ცოლი არ ეთქმის და იგი მხოლოდ დანიშნული და დანიშნულია. *ის.* *ხიზანაშვილი ნ.* (ურბნელი), რჩეული თხზულებები, დასაბეჭდად მოამზადა, ბიოგრაფიული მასალები და შეინიშვნები დაურთო *ის.* *დოლიძემ*, თბ., 1982, 335.

⁸² *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნთა კრებული, თბ., 1963, 412.

⁸³ იქვე, 433.

⁸⁴ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII სს), თბ., 1972, 227-228.

⁸⁵ იქვე, 302-303. *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს), თბ., 1965, 434.

⁸⁶ *დოლიძე ის.* (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნთა კრებული, თბ., 1963, 551.

⁸⁷ იქვე, 468.

ქონების მითვისება (ალექსანდრე V-ის განჩინება ტყვეების მოპარვის შესახებ,⁹⁰ სიმონ I-ის 1592 წლის სისხლის განჩინება ცხენის ან ჯოგის მოტაცებისათვის),⁹¹ კაცების გაყიდვა (კათალიკოზ გრიგოლ ლორთქიფანიძის ბიჭვინთისადმი შეწირულობის წიგნი 1712წ).⁹² ყველა ჩამოთვლილი ქმედებებისთვის სასჯელად დაწესებული იყო საუპატიოს გადახდა.

ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის 152-ე მუხლში აღნიშნულია, რომ ლაშქრობაში ცხენის, ტანსაცმლის, აბჯარის მოპარვა დიდი სირცხვილია. დამნაშავემ მოპარული ნივთების შვიდმაგი ოდენობა უნდა მისცეს მესაკუთრეს და სისხლის ნახევარიც გადაიხადოს.⁹³ ერთი ქმედებით ხდება საკუთრების უფლების და პირის ღირსების შელახვა. ამ შემთხვევაში საკუთრების უფლების ხელყოფისთვის ნივთების ღირებულების შვიდმაგი ოდენობის გადასახადია დაწესებული, ხოლო შერცხვენისთვის სისხლის ფასის ნახევარი.

ჩამონათვალში არსებული განსხვავებული ქმედებები და მათი ერთი საერთო ნიშანი, ამ ქმედებებისთვის საუპატიოს დაკისრება, რაც მიგვანიშნებს, რომ ყველა ამ შემთხვევაში ადამიანის ღირსების ხელყოფას ჰქონდა ადგილი.

7. დასკვნა

ადამიანის გვარი, „სახელო“, მამული იყო ის გარემოებები, რომლებიც ძველ ქართულ სამართალში პირის პატივს განსაზღვრავდნენ. პატივის და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებების დასჯადობის საკითხის გადაწყვეტისას ჩამოთვლილ გარემოებებს ექცეოდა ყურადღება, მაგრამ შესაძლებელი იყო შეურაცხყოფისას გლეხის ღირსება ბატონის პატივზე უფრო ფასეული ყოფილიყო. აღნიშნული ასახულია ვახტანგ ბატონიშვილის სამართალში პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძვლების ჩამონათვალში.

მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფა სხვადასხვა სახის შეიძლებოდა ყოფილიყო. პირობითად შესაძლებელია შეურაცხყოფის შემთხვევების რამდენიმე სახედ დაყოფა. ქმედებები, რომელთა უშუალო მიზანია ადამიანის ღირსების დამცირება. მაგალითად, წვერის მოჭრა, მოგლეჯვა, აბჯარის აყრა, დაჩაგვრა. ამ სახის შეურაცხყოფა უმეტესად ნახევარი სისხლის ფასის გადახდით ისჯებოდა, რაც ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანების ტოლფასი იყო. გვხვდება ღირსების შემლახავი ისეთი ქმედებაც, რისთვისაც მთელი სისხლის ფასი უნდა გადაეხადა დამნაშავეს, ამ შემთხვევაში პირის შეურაცხყოფა უთანაბრდებოდა ადამიანის სიცოცხლისთვის დაწესებულ სისხლის ფასს.

ადამიანის შერცხვენად ითვლებოდა თავდასხმა, რომელსაც თან ახლდა „უპატიობის“ ჩადენა, ასევე შეურაცხყოფად ითვლებოდა ოჯახის დანოკება. თავდასხმისას ჩადენილი შეურაცხყოფა არსებული ნორმებით ნახევარი სისხლის ფასით იყო შეფასებული. თავდასხმას

⁸⁸ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII სს), თბ., 1972, 270-271

⁸⁹ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIII სს), თბ., 1972, 545-546.

⁹⁰ იქვე, 415-416.

⁹¹ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს), თბ., 1965, 206.

⁹² დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს), თბ., 1970, 669.

⁹³ დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 519.

თუ მოჰყვებოდა დაჭრა, ან მკვლელობა, ამ ქმედებებისთვის ცალკე ხდებოდა სასჯელის განსაზღვრა.

შეურაცხყოფის უფრო მძიმე ფორმად ითვლებოდა ოჯახის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებები, კერძოდ მრუშობით შეურაცხყოფა, ქმრის მიტოვება, ცოლის მიტოვება, ცოლის მოტაცება. ამ ფორმით განხორციელებული შეურაცხყოფის უმრავლეს შემთხვევებში მთელი სისხლის ფასის გადახდა იყო დაწესებული, ხოლო ზოგიერთი ქმედებისთვის სისხლის ორმაგი ფასი უნდა გადახდილიყო შეურაცხყოფილი პირის სასარგებლოდ. აღნიშნული შეურაცხყოფის უმეტესი შემთხვევები ქმრის ღირსებას ლახავდა.

ადამიანის ღირსების წინააღმდეგ მიმართულ ჩამოთვლილ შემთხვევებთან შედარებით უფრო მსუბუქად ისჯებოდა ჯანმრთელობის დაზიანება, რომელიც ძველ ქართულ სამართალში შეურაცხყოფად აღიქმებოდა. ამ კატეგორიაში განხილულია ცემა და დაჭრის/დაშავების ოთხი შემთხვევა. სამართლის წიგნებში არსებული ნორმების და სასამართლო განჩინებების განხილვის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ძველ ქართულ სამართალში ცემა ადამიანის ღირსების წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებად ითვლებოდა. ამ სახის შეურაცხყოფისთვის სასჯელად საუპატიოს იხდიდა დამნაშავე შეურაცხყოფილი პირის სასარგებლოდ. როგორც უკვე გვქონდა აღნიშნული საუპატიო შეურაცხყოფისთვის დაწესებული სასჯელი იყო. რაც შეეხება დაჭრას/დაშავებას, ამ ქმედებებისთვის საუპატიოს გადახდას ვხვდებით მხოლოდ ძეგლის დადებაში, ისიც დაჭრის/დაშავების მსუბუქ ფორმებში, როცა ჭრილობა თვალსაჩინო არ იყო. სამართლის ძეგლებში, თუ სასამართლო განჩინებებში გვხვდება ასევე ცალკეული შემთხვევები, რისთვისაც ასევე საუპატიოს გადახდა იყო დაწესებული და შესაბამისად ეს ქმედებებიც შეურაცხყოფად იყო შეფასებული. როგორც იკვეთება, ძველი ქართული სამართლის ძეგლებში დიდი ყურადღება აქვს დათმობილი ადამიანის ღირსების დაცვას. ამაზე მეტყველებს სამართლებრივი ნორმების სიმრავლე, რომლებიც განსაზღვრავენ პირთა პასუხისმგებლობას სხვადასხვა სახის მოქმედებით ჩადენილი შეურაცხყოფისთვის.

ბიბლიოგრაფია:

1. დავითაშვილი გ., დანაშაულთა სახეები ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2017, 382, 524, 530, 531, 532, 535.
2. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული, თბ., 1963, 396, 397, 411, 412, 415, 416, 417, 433, 434, 435, 436, 440, 441, 442, 467, 493, 428, 429, 430, 431, 432, 463, 467, 468, 471, 486, 487, 489, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 547, 519, 551.
3. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს), თბ., 1965, 49, 206, 210, 355, 356, 434.
4. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIXსს), თბ., 1970, 142, 437, 641, 669, 966.
5. დოლიძე ის. (ტექსტის გამომცემელი), ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. IV, სასამართლო განჩინებები (XVI-XVIIIს), თბ., 1972, 50, 58, 82, 227, 228, 270, 271, 302, 303, 415, 416, 489, 490, 545, 546, 600, 601, 602.
6. კეკელია მ., ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივისა და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები ძველ ქართულ სამართალში, თბ., 2015, 203, 214, 215, 216, 217.

7. ნადარეიშვილი გ. ადამიანის პატივისა და ღირსების დაცვა ქართული ფეოდალური სამართლის ძეგლებისა და სასამართლო პრაქტიკის მასალების მიხედვით, ჟურნ. „ალმანახი“, 2000, №14, 62, 64, 65.
8. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1991, 23, 154, 157.
9. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, II, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1993, 32, 165.
10. სურგულაძე ივ., ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, თბ., 2000, 80.
11. ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, მე-2 გამოცემა, სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ა. შანიძემ, თბ., 1984, 4, 276, 316, 473, 865, 1123, 1124, 1235, 1264.
12. ხიზანაშვილი ნ. (ურბნელი), რჩეული თხზულებები, დასაბეჭდად მოამზადა, ბიოგრაფიული მასალები და შეინიშვნები დაურთო ის. დოლიძემ, თბ., 1982, 331, 335, 345, 466, 488.